

Mirjana Jurić

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

**NACRTI, PLANOVI I KARTE U FONDU ZEMALJSKE VLADE.
ODJELA ZA UNUTARNJE POSLOVE (1869-1921) – METODA OBRADE,
SADRŽAJNA FIZIONOMIJA I VALORIZACIJA GRADIVA ZA
ISTRAŽIVANJE**

UDK 930.253:72.021(497.5)"1869/1918"

Pregledni rad

U članku je prikazan pregled nacrti, planova i karata u fondu Unutarnjega odjela Zemaljske vlade, metoda obrade gradiva u skladu s prilagođenim Međunarodnim standardom za opis kartografskoga gradiva – ISBD(CM), te struktura, na taj način obrađenih nacrti, planova i karata. Nadalje je prikazana povijest stvaratelja, Unutarnjega odjela Zemaljske vlade, a u skladu s tim i pregled razvoja građevinske djelatnosti u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.

Ključne riječi: *Unutarnji odjel Zemaljske vlade; Građevni odsjek; Hrvatska i Slavonija; nacrti, planovi, karte; Međunarodni standard za opis kartografske građe, ISBD(CM)*

Uvod

Nacrti, planovi i karte predstavljaju specifičnu vrstu arhivskoga gradiva koja se obrađuje u skladu sa za to propisanim standardom. Pravila za identifikaciju i opis te vrste arhivskoga gradiva određena su Međunarodnim standardom za opis kartografske građe – ISBD(CM).¹ Služeći se navedenim standardom, svi nacrti i planovi objekata dobivaju opis sa standardiziranim podacima.

Hrvatski državni arhiv u svojim fondovima i zbirkama čuva vrijedno kartografsko gradivo. Osim Zbirke građevinskih nacrti² i Zbirke planova³ u pojedinim fondovima mogu se naći iznimni primjeri ove vrste gradiva. Upravo jedan od primjera takvih fondova jest Unutarnji odjel Zemaljske vlade.⁴ Zbog neobrađivanja te vrste gradiva

¹ Slukan, Mirela, *Opis kartografskog gradiva*, Arhivski vjesnik, god. 39, Zagreb, 1996., str. 65

² Hrvatski državni arhiv, dalje: HDA, fond br. 905, *Zbirka građevinskih nacrti*.

³ HDA, fond br. 904, *Zbirka planova*.

⁴ HDA, fond br. 79, *Zemaljska vlada. Odjel za unutarnje poslove*, dalje: HDA, UOZV

navedenoga fonda, ono je ostalo manje poznato, a time i slabo rabljeno. Cilj je ovoga rada pružiti uvid u kartografsko gradivo UOZV-a i omogućiti lakšu dostupnost do istoga, kao i valorizaciju ovoga gradiva za povijesna istraživanja.

Povijest stvaratelja

Inicijator i naručitelj obrađenih nacрта, planova i karata u pravilu je bila Zemaljska vlada, u fondu koje je i odloženo navedeno gradivo. Da bi se dobio cjelovit uvid u građevinsku djelatnost toga razdoblja, potrebno je utvrditi njezin povijesni razvoj i promjene koje su se odvijale u okviru UOZV-a i odsjeka unutar Zemaljske vlade, koji su u svom djelokrugu imali građevnu službu.

Prema Hrvatsko-Ugarskoj nagodbi iz 1868., Hrvatska, Slavonija i Dalmacija s Ugarskom bile su dio Austro-Ugarske Monarhije, dok je Rijeka bila pod neposrednim upravom zajedničke vlade u Budimpešti. Temeljem navedene nagodbe iz 1868. godine, a Zakonskim člankom o ustrojstvu autonomne hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade ustrojena je vrhovna upravna vlast Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada sa sjedištem u Zagrebu.⁵ Zemaljska vlada dijelila se na tri odjela: Odjel za poslove unutarnje i poslove zemaljskoga proračuna, Odjel za bogoštovlje i nastavu te Odjel za pravosuđe.⁶ U djelokrug zemaljskoga vladina odjela za poslove unutarnje i financijske spadali su svi poslovi oko javne sigurnosti i zavoda, nadziranje društva, kazališta, javnih zavoda, tiskarstva, uprava i nadzor javnoga prava, rukovanje zakona, čuvanje međa zemlje, uprava zdravstvenih poslova, javnih zavoda humanitarnih, obrta i trgovina, uprava poljoprivredne i gospodarstvene nastave i poslova, rudarskih poslova, statistika pučanstva, izvršavanje zakonskih ustanova o novačenju, opskrbi i ukonačivanju vojske i zemaljske obrane, priređivanje osnova zakona agrarnih, o vodnom pravu, o šumama, ribarstvu, kaznionice, zemaljski arhiv, a među ostalima i poslovi vezani za javne građevine, javne putove i kanale.⁷ Na čelu Zemaljske vlade bio je ban, a odjeli su bili samostalni u svom području, kao i međusobno neovisni.⁸ Zakonskim člankom o ustrojstvu županija određen je djelokrug županija, koji se među ostalim odnosio na predmete svih građevina, na gradnju cesta, mostova, kanala, uređivanje potoka i njihovih obala, gradnju crkva i kapela, škola, župnih stanova, groblja, šetališta i svih ostalih javnih zgrada i njihovi popravci.⁹ Uskoro je donesen i zakonski članak o ustrojstvu građevne uprave, iz kojega je vidljivo da svim javnim građevinama u Hrvatskoj i Slavoniji upravlja kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, dok državne građevine spadaju pod zajedničku upravu i djelokrug kr. ministarstva ugarsko-hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga.¹⁰ Ovim je člankom uređeno upravljanje, održavanje, nadgledavanje cesta,

⁵ Zakonski članak o ustrojstvu autonomne hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, 20. IV. 1869., *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, Zagreb, 1869.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

⁸ Isto.

⁹ Zakonski članak o ustrojstvu županija, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1871., Zagreb, 1894., str. 52–53.

¹⁰ Zakonski članak o ustrojstvu građevne uprave, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1871., Zagreb, 1894., str. 77.

kanala, rijeka, potoka.¹¹ Zemaljske i kotarske ceste uzdržavane su iz zemaljskih sredstava, općinske ceste iz općinskih, rijeke, ukoliko nisu državne, uzdržavane su iz zemaljskih sredstava, dok je uzdržavanje potoka prepušteno općinama.¹² Zapravo je do 1871. Građevno ravnateljstvo u Zagrebu djelovalo kao pomoćni ured Zemaljske vlade, a građevni kotarski uredi kao posebna građevno-tehnička tijela.¹³

Slijedeći korak bio je uspostava ustanove za ustrojstvo građevne uprave u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji. Za obavljanje tehničkih poslova u vodogradnji, cestogradnji i zgradarstvu uspostavljen je kod Zemaljske vlade poseban Građevni odsjek, a u svakoj županiji mjernički ured.¹⁴ Županijski mjernički uredi podčinjeni su Građevnom odsjeku UOZV-a. Utemeljenjem Građevnoga odsjeka UOZV-a ukinuto je dotadašnje Građevno ravnateljstvo u Zagrebu.¹⁵ Ovlast Građevnog odsjeka očitovala se u zaključivanju godišnjih gradnji koje su predlagali županijski mjernički uredi, strukovnom ispitivanju i ispravljanju svih predloženih elaborata, pregledu mjera i troškova, nadgledavanju izvođenja važnih građevina, vođenju zemaljskih gradnji u Zagrebu, evidenciji o rukovanju s novcem koji se trošio na sve građevine, održavanju državnih ispita iz građevnih struka i pomoćnih znanosti.¹⁶ Vezano uz organiziranje Građevnoga odsjeka, zemaljskim radnjama i građevinama u Hrvatskoj i Slavoniji, osim državnih građevina koje spadaju u djelokrug zajedničkoga kr. ugarsko-hrvatskog ministarstva, upravljala je kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada preko županijskih i gradskih municipija.¹⁷ Zemaljske radnje i građevine podrazumijevale su gradnju i održavanje zemaljskih i kotarskih cesta, putova, mostova, čišćenje i regulaciju zemaljskih rijeka, potoka, utvrdu obala, te gradnju i održavanje nasipa.¹⁸

Potkraj 1874. na temelju Zakona o ustroju političke uprave u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji došlo je do promjene u ustrojstvu političke uprave, te su dotadašnje županije podijeljene na podžupanije.¹⁹ Podžupanijama su za obavljanje poslova građevne struke dodijeljeni mjernici ili mjernički pristavi kao strukovno osoblje podžupanijskih oblasti i izvjestitelji u građevnoj struci.²⁰ U isto vrijeme počinje i razvojačenje Vojne krajine. Naime, područje Vojne krajine bilo je pod vojnom upravom u nadležnosti austrijskoga ministarstva rata sve do konačnoga razvojačenja 1881. godine i pripojenja Banskog Hrvatskoj. Građevinske poslove obavljao je od 1871. pa do razvojačenja

¹¹ Isto.

¹² Smrekar, Milan, *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, knjiga I., Zagreb, 1899., str. 153.

¹³ Isto, str. 153.

¹⁴ Naredba kr-hrv-slav-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 30. kolovoza 1871, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1871., Zagreb, 1894., str. 345–351.

¹⁵ Navedeno ravnateljstvo djelovalo je 1855.–1869.

¹⁶ Naredba kr-hrv-slav-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 30. kolovoza 1871, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1871., Zagreb, 1894., str. 345–351.

¹⁷ Zakonski članak o izvođenju javnih radnji i građevina od 30. prosinca 1873., *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1874., Zagreb, 1875., str. 81–82.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Zakon o ustroju političke uprave u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji od 15. studenoga 1874, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1874., Zagreb, 1875., str. 425

²⁰ Smrekar, Milan, nav. dj., str. 153.

Građevni odjel pri Glavnom zapovjedništvu za Krajišku upravu u Zagrebu.²¹ Na području Vojne krajine postojala su 4 građevna ureda, u Gospiću, Ogulinu, Petrinji i Vinkovcima koji su, teritorijalno bili nadležni za pojedine pukovnije.²² S obzirom na proces razvojačenja koji je trajao od 1871. dio osoblja iz navedenih građevnih ureda dodijeljen je Građevnom odsjeku UOZV, dok se tehnička služba još obavljala u građevnim uredima.²³ Razvojačenjem Vojne krajine 1881. došlo je do promjene u političkoj upravi Kr. Hrvatske i Slavonije jer se velik dio teritorija pripojio Banskoj Hrvatskoj. Slijedom navedenoga, podžupanije kao građevne oblasti proširile su svoj djelokrug koji se odnosio na novogradnje, popravljjanje crkava, župnih stanova, učionica, zemaljskih, županijskih i općinskih zgrada, sastavljanje i predlaganje godišnjih proračuna za održavanje javnih zgrada, rukovođenje građevnoga redarstva, nadzor pri održavanju i novogradnji cesta, održavanju rijeka i izvođenja vodogradnji, nadzor nad uređenjem trgovišta, sabiranje statističkih podataka o građevnom stanju i prometu na cestama, gradnju mlinova, brana, tvornica, rukovođenje cestovnoga i riječkoga redarstva, nadzor parnih kotlova i određivanje i održavanje ispita za gradske, seoske zidarske i tesarske majstore.²⁴ Navedena naredba bila je u skladu s promjenama koje su slijedile razvojačenjem Vojne krajine, prilikom kojih su se navedeni vojni građevni uredi pretvarali u civilne, a njihovo osoblje premještalno u civilnu službu.²⁵ Konačnim razvojačenjem Vojne krajine i njezinim pripojenjem Banskoj Hrvatskoj 1883., svi dijelovi Krajiške uprave ušli su u sastav Zemaljske vlade, čime su bivši Krajiški građevni uredi pripojeni u Građevni odsjek Zemaljske vlade.²⁶ Uskoro je došlo do novoga preustroja državne uprave po kojem se umjesto županija, u građanskom području i okruga u bivšem krajiškom području kraljevina Hrvatske i Slavonije ustrojilo 8 novih županija, a unutar županija kotarevi.²⁷ U djelokrug županija spadala je, među ostalim, javna građevna uprava u cijeloj županiji (sve građevine na suhom i na vodi), rasprava kod gradnje cesta, mostova, kanala, prokopa, uređenja voda i potoka, utvrđivanja obala, izvođenja nasipa, natapanja i isušnja tla, gradnje crkva, župnih stanova, škola, groblja.²⁸ U djelokrug kotareva među ostalim je spadala briga za izvođenje i uzdržavanje cesta i mostova prema postojećim propisima, nadzor stanja vodograđevina, posebno mlinova, ustava, splavi i nasipa.²⁹ Tehnički izvjestitelji koji su dodijeljeni kotarevima brinuli su se o uzdržavanju zemaljskih cesta, vodograđevina i zgrada te općenito za javnu građevnu službu, tj. sve građevine.³⁰

²¹ Vujasinović, Branko, *Povijesni pregled građevne službe u Hrvatskoj od 1770. do 1918.*, Građevni godišnjak '03/ '04, Zagreb, 2004.

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Naredba u pogledu upotrebe, dodjele i položaja građevnog osoblja kod kralj. podžupanija od 3. lipnja 1876, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1876., Zagreb, 1877., str. 453–455.

²⁵ Vujasinović, Branko, nav. dj.

²⁶ Isto.

²⁷ Zakon o ustroju županija i uredjenju uprave u županijama i kotarima od 5. veljače 1886., *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1886., Zagreb, 1877., str.17–18.

²⁸ Isto, str. 26–27.

²⁹ Isto, str. 28.

³⁰ Smrekar, Milan, nav. dj., str. 161.

Do novih promjena u građevnoj službi došlo je 1894., donošenjem Zakona o uređenju građevne službe u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.³¹ Navedeni zakon donesen je radi pripojenja Vojne krajine civilnoj Hrvatskoj i novog ustroja županija 1886. godine, s čime je trebalo uskladiti i građevnu službu,³² i po njemu Zemaljska vlada upravlja svim javnim građevinama u Hrvatskoj i Slavoniji, osim onih koje i po nagodbi iz 1868. spadaju u djelokrug središnje vlade.³³ Pri Zemaljskoj vladi djeluje posebni građevni odsjek, a županijskim i kotarskim oblastima dodijeljeno je građevno osoblje.³⁴ Građevni odsjek Zemaljske vlade vršio je svu građevnu službu za sva tri zemaljsko-vladina odjela, a djelokrug županija i kotareva u građevnim poslovima isti je kao što je određen zakonom o ustroju županija iz 1886.³⁵ U ovlasti građevnoga odsjeka bila je uprava javnih građevina za sva tri odjela kraljevske zemaljske vlade, doznake plaća, mirovina činovnicima i službenicima građevinske struke, komunikacijska mreža koja se odnosila na novogradnju i održavanje državnih, zemaljskih, kotarskih cesta i općinskih putova, željeznice i tramvajska pitanja.³⁶ Nadalje, u djelokrugu su bile vodograđevine u smislu davanja mišljenja o vodenicama, mlinovima i ostalim vodnim tvornicama, zgradarstvo i arhitektura u smislu građevno-tehničkih poslova (adaptacija, popravak i održavanje zgrada), sudjelovanje kod građevno vatrogasnoga povjerenstva u Zagrebu, vođenje evidencija o novčanim iznosima cestogradnje, vodogradnje i zgrada, električna rasvjeta, gradnja i uređenje brzojava i telefona, tehnička mišljenja o komasaciji i u redarstveno-zgradarstvenim predmetima, civilni tehničari, ispiti građevnih urednika, civilnih inženjera, graditelja, majstora zidara, tesara i klesara.³⁷

Unutarnji je odjel Zemaljske vlade naredbom od 25. lipnja 1900., kojom se izdaju novi građevni redovi, detaljnije uređio pitanje građevinske službe u Hrvatskoj i Slavoniji.³⁸ Navedenom naredbom uređeni su uvjeti građevnih dozvola za raznovrsne gradnje, kao i nadležna oblast za izdavanje tih dozvola.³⁹ Točno je određeno kako se mogu vršiti gradnje uz ceste, putove, željeznice, rudokope, rijeke, potoke, šume, groblja, sajmišta, kao i građevni pravac i širina ulica u mjestima s regulatornom osnovom te potrebna izvlastba zemljišta.⁴⁰ Nadalje je reguliran način izvođenja zidanih zgrada, stambenih zgrada, drvenih kuća, gradnja na pustarama, ljetnikovaca i kupališta, te gradnja podova, tavana, pokrova, zahoda, zidova, ograda, zdenaca i nakapnica, parnih kotlova i gradnje u industrijske svrhe.⁴¹ Navedenim građevnim redom reguliran je način gradnje u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji koji se odnosio na novogradnje i različite popravke na postojećim gradnjama. Time je reguliran i nadzor nad gradnjama i

³¹ Zakon o uređenju građevne službe u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 24. prosinca 1894, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1895., Zagreb, 1895., str. 1.

³² Vujasinović, Branko, nav. dj.

³³ Zakon o uređenju građevne službe u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 24. prosinca 1894, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1895., Zagreb, 1895., str. 1–2.

³⁴ Isto, str. 2.

³⁵ Isto, str. 3.

³⁶ Smrekar, Milan, nav. dj., str. 56.

³⁷ Isto.

³⁸ Naredba kojom se izdaju novi građevni redovi i to: I. Građevni red za ladanje u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji i II. Građevni red za gradove u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 25. lipnja 1900., *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1900., Zagreb, 1900., str. 465–532.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto.

odgovornost za točno izvedene gradnje. Nadležnost u svim građevnim predmetima imali su gradsko poglavarstvo, kr. županijska oblast, odnosno unutarnji odjel zemaljske vlade.⁴² Na isti način je donesen i Građevni red za gradove Osijek, Varaždin i Zemun u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji.⁴³

U međuvremenu je pri Zemaljskoj vladi osnovan Gospodarski odsjek s kulturno-inženjerskim uredom, koji je od 1904. djelovao kao Kulturno-tehnički odsjek Zemaljske vlade, pod čijom je nadležnosti bila i Građevna uprava za regulaciju Save.⁴⁴ Naime, jedan od odsjeka UOZV-a bio je i Odsjek za narodno-gospodarstvene i veterinarske poslove. Narodno-gospodarstveni poslovi obuhvaćali su zemaljsku kulturu uopće, zemaljsko-kulturno vijeće, poljodjelstvo, vinogradarstvo, voćarstvo, vrtlarstvo, svilogojstvo, pčelarstvo, poljsko redarstvo, stočarstvo, gospodarstva i lovačka društva, gospodarske izložbe, a među ostalim i komasaciju zemljišta, zemljišne zajednice, amelioracije zemljišta, vodograđevine i kanalizaciju, građevne redove za gradove i ladanje te iz vlastbe za cesto- i vodogradnje i zgradarstvo.⁴⁵ Upravo navedenim poslovima bavio se kulturno-tehnički ured (odsjek) pri narodno-gospodarstvenom odsjeku Zemaljske vlade. Tako je Zakonom o promicanju gospodarstva u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji određeno namještenje kulturno-tehničkoga osoblja, koje će biti na raspolaganju za melioracijske radove koje moraju provoditi kulturni inženjeri.⁴⁶ Naredbom UOZV-a od 21. srpnja 1898. izdan je napatuk za livadarsko osoblje namješteno u kulturno-tehničkom uredu narodno-gospodarstvenoga odsjeka kr. zemaljske vlade.⁴⁷ Navedeno pak Zemaljsko-kulturno vijeće pri Odsjeku za narodno-gospodarstvene poslove osnovano je 1876. radi promicanja zemaljskoga gospodarstva i šumarstva.⁴⁸ U nadležnosti ovoga vijeća bilo je poljodjelstvo, šumarstvo, vinogradarstvo, voćarstvo, živinogojstvo, poljsko redarstvo, lovstvo, vodno pravo te uređenje potoka i rijeka, naplave i odvodnje.⁴⁹ Tako je i ovo vijeće imalo važnu ulogu u građevinskoj službi, koja se odnosila prije svega na vodograđevne radove.

Nove promjene u građevinskoj službi nastale su Zakonom o uređenju zemaljske građevne službe u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 11. listopada 1914. godine.⁵⁰ Ovim zakonom osnovana su 3 odsjeka, za cestogradnje, mostogradnje, strojarstvo i za elektrotehniku u UOZV-u, za zgradarstvo u UOZV-u i za vodograđevine i kulturu tla u vladinom Odjelu za narodno gospodarstvo.⁵¹ U djelokrugu Odsjeka za cestogradnje, mostogradnje, strojarstvo i elektrotehniku spadalo je rješavanje svih tehničkih predmeta, ispiti građevnih urednika i službenika, strogi praktični ispiti civilnih tehničara

⁴² Isto.

⁴³ Naredba kojom se izdaje III: Građevni red za gradove Osijek, Varaždin i Zemun u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 25. lipnja 1900., *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1900., Zagreb, 1900., str. 581–616.

⁴⁴ Vujasinović, Branko, nav. dj.

⁴⁵ Smrekar, Milan, nav. dj., str. 54–55.

⁴⁶ Smrekar, Milan, nav. dj., str. 267; Zakon o promicanju gospodarstva u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 13. ožujka 1897., *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1897., Zagreb, 1897., str. 257–258.

⁴⁷ Smrekar, Milan, nav. dj., str. 268.

⁴⁸ Smrekar, Milan, nav. dj., str. 271.

⁴⁹ Smrekar, Milan, nav. dj., str. 272–273.

⁵⁰ *Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1914., Zagreb, 1915., str. 1265.

⁵¹ *Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1914., Zagreb, 1915., str. 1266.

inženjerske, kulturno-tehničke, zgradarstvene, strojarske i elektro-tehničke struke te geodeta i to sporazumno s odsjekom za vodograđevine i za zgradarstvo, zatim nadcestarski tečajevi te nadzor poslovanja civilnih tehnika. Pod Odsjek za zgradarstvo spadali su tehnički predmeti u području zgradarstva, ispiti za majstore graditelje, zidare, klesare i tesare. U Odsjek za vodograđevine i kulturu tla spadali su tehnički predmeti iz područja vodogradnje i livadarski tečajevi te drugi poslovi.⁵² Za obavljanje građevne službe u županijama i kotarima osnovani su građevni uredi, a regulirana su i imenovanja u građevnoj službi, te polaganje praktičnih ispita.⁵³ Kao što je već navedeno, osnovan je novi odjel, Odsjek za narodno gospodarstvo, u koji su ušli poslovi narodnoga gospodarstva, dotada unutar UOZV-a.⁵⁴ Ovaj je odsjek obuhvaćao obrt i trgovinu (ukoliko ti poslovi nisu spadali u zajedničke poslove), gospodarske poslove, kulturno-tehničke poslove (vodno pravo, melioracija tla, natapanja, odvodnjavanja, osnivanje ribnjaka, vodovodi, nakapnice), veterinarske poslove, poslove šumarstva i lova, zemljišnih zajednica i komasacije, agrarno-pravne poslove, gospodarsko-redarstvene i poslove urbarskih i regalnih prava.⁵⁵

Navedenim zakonom došlo je do bitnih promjena u obavljanju građevinske službe i njezinoj podjeli. Građevni odsjek nije više jedini, već se ta služba obavlja u više odsjeka, za cestogradnje, za mostogradnje, za strojarstvo i za elektrotehniku. Odsjek za zgradarstvo samostalni je odjel, a Odsjek za vodograđevnu službu i kulturna tehnika samostalan je unutar vladina Odjela za narodno gospodarstvo.

Ovakva organizacija građevne službe postojala je sve do raspada Habsburške Monarhije 1918. godine.

Metoda obrade nacрта, planova, karata

Nacrti, planovi i karte UOZV-a obrađeni su u skladu s prilagođenim Međunarodnim standardom za opis kartografskoga gradiva (ISBD(CM))⁵⁶, a radi što brže i lakše dostupnosti ovoga gradiva korisnicima. Svaki nacrt, plan ili karta prilikom opisa dobili su sljedeće podatke:⁵⁷

1. signatura kartografske jedinice – ova odrednica osobito je važna za pronalaženje nacрта koji se nalaze unutar spisa UOZV-a. Signatura nacрта označena je signaturom spisa unutar kojega se nalazi, signaturom UOZV-a. Pismara UOZV-a povezana je s postojanjem različitih odsjeka UOZV-a, razdijeljenih po vrsti poslova (poljoprivreda, šumarstvo, sabor, trgovina, obrt, vojska, zdravstvo, komunikacije, graditeljstvo, vodograđevine i ostalo). Odsjeci su se povećavali i tijekom godina mijenjali

⁵² Vujasinović, Branko, nav. dj.

⁵³ *Sbornik zakona i naredba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1914., Zagreb, 1915., str. 1267.

⁵⁴ Vujasinović, Branko, nav. dj; *Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1914., Zagreb, 1915., str. 294.

⁵⁵ Vujasinović, Branko, n. dj; *Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*, 1914., Zagreb, 1915., str. 294–295, 454–455.

⁵⁶ International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials. Prijevod ovoga Standarda objavilo je Hrvatsko bibliotekarsko društvo u svom posebnom izdanju iz 1982.

⁵⁷ Slukan, Mirela, *Opis kartografskog gradiva*, Arhivski vjesnik, god. 39, Zagreb, 1996., str. 66–70; Slukan-Altić, Mirela, *Inventar Zbirka građevinskih nacрта*, Zagreb, 2000.

nazive.⁵⁸ Pismara UOZV-a zbog velikoga je broja spisa podijeljena na registraturne periode, koji su obično trajali nekoliko godina, tako da je kod UOZV-a postojalo sveukupno 17 registraturinih perioda.⁵⁹ Cilj je takve razdiobe prije svega bio da svi spisi budu smješteni prema predmetu, sadržaju, a prema tomu se stvarala i signatura odloženih spisa. Signatura svakoga spisa sastojala se od više dijelova, brojeva. Svezak je naziv za određenu vrstu spisa koji imaju srodne sadržajne karakteristike⁶⁰ i broj sveska je bio prvi dio signature koji je uz poznavanje ključa pismare po registraturnom periodu označivao sadržaj (npr. sabor, zdravstvo, obrt, trgovina, cestogradnja, mostogradnja itd.). Nadalje, spis je nakon zaprimanja u pisarnicu dobivao broj i svi ostali spisi koji su se odnosili na isti predmet vezali su se na taj prvi broj spisa koji se naziva »korijeniti« ili »glavni broj«. Spisi vezani na »korijeniti broj« dobivali su broj iz urudžbenoga zapisnika, »poslovni broj«. ⁶¹ Ako se u idućoj kalendarskoj godini predmet nastavljao, predmet bi prvo dobio svoj »poslovni broj«, a onda bi bio označen s »korijenitim brojem« iz prošle godine. Ukoliko bi pak predmet prešao u novi registraturni period, prvi broj toga predmeta u novom periodu postao je »korijeniti broj« predmeta za taj novi registraturni period.⁶²

Primjeri signatura nacрта, planova i karata UOZV:

sv. X 693-53678/1898⁶³, sv. 8-7 472/1888-31873/1890⁶⁴, sv. 1 3534/1872-5420/1873⁶⁵

Iz opisanoga načina signiranja razvidno je da signature nacрта UOZV-a (koje su zapravo signature spisa) nemaju klasičnu signaturu kao npr. u Zbirci građevinskih nacрта, koja je nastala umjetno, izvlačenjem nacрта iz različitih fondova i u kojoj svaki nacrt predstavlja zasebnu jedinicu bez priloga spisa. Obradeni nacrti u takvoj zbirci dobivali su nove signature, a slijedom formiranih skupina nacрта (regulacijske osnove, uprava, kulturne institucije, cestogradnja itd.) stvorene su signature rimskih oznaka (I, VIII, IX,

⁵⁸ Vidmar, Josip I., *Registratura Odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade u Zagrebu 1869-1918*, Arhivski vjesnik, god. 1, sv. 1, 1958., str. 417.

⁵⁹ Isto, str. 425.

⁶⁰ Isto, str. 424.

⁶¹ Isto, str. 420.

⁶² Isto, str. 422.

⁶³ ZAGREB, GLAVNI KOLODVOR – regulacijska osnova, željeznička pruga, putovi, plan, 1891.–1895. Položajni nacrt Zagrebačke glavne radione i kolodvora/ Robilsek Sándor, AMpuš, Josip Siebenschein, Augustin, Pohl Oto, Bachmayer, Novelty, Ehrenhofer. – 1:1000. – Budimpešta, 1891. – 1 plan na svili: rukopis u boji; 190×67,5 cm

Plan je prilog spisa koji se odnose na radove oko Glavnoga kolodvora i glavne radionice na kolodvoru, prikazuje dovršene i planirane zidane radove, kao i preinake koje se odnose na izgrađene putove prema Glavnom kolodvoru i radionici, na preuređenje jarka pokraj Glavnoga kolodvora između strojarskoga naselja i Trnjanske ulice.

⁶⁴ ZAGREB, MAŽURANIĆEV TRG – obrtna škola, nacrt, oko 1888.

Neubau der Königl. Gewerbeschule/ Herman Bolle. – 1:100.- [Zagreb, ca 1888]. – 1 nacrt: rukopis u boji; 93×54 cm

Nacrt prikazuje tlocrt obrtne škole (prizemlje i podrum) i prilog je spisa koji se odnose na pomanjkanje shodnih prostorija i potrebu za pronalaženjem zemljišta za gradnju potkivačke škole.

⁶⁵ BJELOVAR – županijski sudbeni stol, nacrt, 1873.

Sgrada žup. sudbenog stola.- [mjerilo neodređeno].- Bjelovar, 1873. – 1 nacrt na pausu: rukopis; 71×56 cm Nacrt je prilog spisa koji se odnose na pregled i premještaj zgrada u Bjelovaru a vezano uz razvojačenje Vojne krajine. Nacrt prikazuje tlocrt prizemlja, prvoga kata i staje, s objašnjenjima o sadašnjoj upotrebi i prijedlogu buduće upotrebe.

XXIII itd.), odnosno redni brojevi koji su rastući unutar svake skupine (I.1, VIII.5, IX.7, XXIII.25 itd.).⁶⁶

Razlog zašto nacrti UOZV-a nemaju signaturu kao u Zbirci građevinskih nacrti je prije svega zato što su oni sastavni dio fonda u kojem ostaju odloženi i nakon same obrade. Važnost ove signature je što se obradom nacrti UOZV-a dobiva kazalo svih nacrti, planova i karata UOZV-a na jednom mjestu, a signatura je jedina veza za pretraživanje obrađenoga gradiva u spremištu, unutar samoga fonda.

2. *mjesna odrednica* – naselje i eventualno točna adresa (ulica i broj) ako je poznata. U skladu s povijesnim pristupom, kao mjesna odrednica upisivan je tadašnji naziv ulice, dok je današnji naziv naznačen u napomeni. Kod regionalnih odrednica također se poštivao povijesni pristup, pa su odrednice županija, podžupanija i kotareva određivane s obzirom na pripadnost pojedinih lokaliteta tadašnjim županijama (tako ćemo primjerice sisačko područje potkraj 19. stoljeća tražiti u Zagrebačkoj županiji, u okviru koje se tada to područje nalazilo). Kod prikaza regulacija vodnih tokova i gradnji na vodama prva mjesna odrednica u pravilu je naziv vodotoka, a druga naselje ili područje koje je zahvaćeno regulacijom. Kod nacrti mostova mjesna odrednica određena je na isti način – prva je odrednica vodotok, koji se premošćuje, a druga naselje u kojem se most nalazi. Kod obrade nacrti željezničkih pruga i cesta kao mjesna odrednica u pravilu je označena polazišna i završna točka prikazane prometnice ili, ako drugačije nije moguće, šira regionalna odrednica (središnja Hrvatska ili ime županije).

3. *vrsta objekta* – ova odrednica označuje tip objekta koji nacrt prikazuje (bolnica, kotarski sud, pošta, vojarna, stan, most, mlin ...)

4. *vrsta gradiva* – određuje o kojem je tipu kartografskoga gradiva riječ. Kao vrsta gradiva, jedinice su klasificirane s obzirom na mjerilo i sadržaj koji prikazuju u sljedeće kategorije:⁶⁷

- nacrt – tehnički prikaz objekta u krupnom mjerilu, tlocrt, presjek ili bokocrt

- plan – tlocrtni prikaz širega područja (obično naselje ili njegov dio) izrađen u krupnijem mjerilu

- karta – zemljopisni prikaz širega geografskog područja u sitnom mjerilu. Karte mogu biti općeg ili tematskog karaktera.⁶⁸

5. *vremenska odrednica* – godina ili raspon godina u kojem je prikazan objekt. Ne poklapa se nužno s godinom izdanja (npr. nacrt koji prikazuje rekonstrukciju izgleda sisačkoga kaštela u vrijeme sisačke bitke, a koji je izdan 1997., imat će vremensku odrednicu 1593., a godinu izdanja 1997.)

6. *naslov nacrti, plana, karte* – predstavlja doslovni naslov s nacrti, plana ili karte. Kada je naslov nepoznat (zbog oštećenja, dio nacrti nedostaje ili naslov nije ispisan na nacrtu), obrađivač sam određuje naslov koji je u skladu s onim što je prikazano na nacrtu, planu ili karti. Tako određen naslov ispisuje se u uglatoj zagradi.

⁶⁶ Slukan-Altić, Mirela, *Zbirka građevinskih nacrti*, Zagreb, 2000.

⁶⁷ Slukan-Altić, Mirela, *Zbirka planova*, Zagreb, 2002.

⁶⁸ O tom opširnije usp. Slukan-Altić, Mirela, *Povijesna kartografija: kartografski izvori u povijesnim znanostima*. Meridijani. Samobor, 2003.

npr. *[Plan povezivanja posjeda grofa Auersperga sa cestom Brdovec-Brežice skelom preko Save]*

[Položajni nacrt vodograđevnih radova u sušačkom kotaru]

Ukoliko je riječ o nekoliko usporednih naslova, najčešće ispisanih na više jezika, upisani su svi naslovi koji su odijeljeni znakom jednakosti.

npr. *Tramwayverbindungseleise = Tramvajski kolosijek*

Citta e porto di Fiume 1895 = Grad i luka Rijeka 1895

7. *podnaslov nacрта, plana, karte* – ukoliko postoji, upisuje se i odvaja od naslova dvotočkom

npr. *Vinkovci (Cibalis, Palina): posvećeno uspomeni Mat. Ant. Reljkovića Ehrendorfskoga, junaka i mačem i perom, povodom 100. god. smrti njegove*

Osnova za uređenje mlinova na pot. Plitvici: Uzdužni prosjek

8. *podatak o odgovornosti* – institucija stvaratelja (Građevni odsjek UOZV, Kulturno-tehnički ured UOZV-a) ili ime mjernika, inženjera ili arhitekta (Augustin, Bukl, Doljak, Pongratz i drugi).⁶⁹

9. *mjerilo nacрта, plana, karte* – izražava se u metarskom mjernom sustavu. Ukoliko je u staroj hvatnoj ili nekoj drugoj mjernoj jedinici,⁷⁰ preračunava se u metarski sustav, a u napomeni se označuje originalno mjerilo. Metarski sustav mjera Austro-Ugarska je uvela 1871. godine.⁷¹ Tako preračunato mjerilo stavlja se u uglatu zgradu. Ukoliko se ne može odrediti mjerilo ili nije naznačeno, navodi se [mjerilo neodređeno], odnosno ako postoji više nacрта različitoga mjerila u opisu se navodi [mjerila različita].

10. *mjesto izrade nacрта, plana, karte* – ako je mjesto nepoznato, navodi se [s. l.], a ukoliko smo sekundarnim izvorima utvrdili mjesto izrade koje nije upisano na nacrtu, ono se upisuje u uglatu zgradu.

11. *izdavač* – navodi se u slučaju ako su nacrt, plan ili karta tiskani. Kod rukopisnoga gradiva ova se rubrika preskače.

12. *godina izrade nacрта, plana, karte* – upisuje se godina navedena na jedinici. Ako nije označena, sekundarnim se izvorima otprilike određuje i stavlja u uglatu zgradu. Ukoliko je nemoguće utvrditi godinu izrade, navodi se oznaka [s. a.]

⁶⁹ Nacrt, plan ili kartu prvo bi potpisivala osoba ili osobe koje su ih izradile, a nakon toga je slijedio potpis kao ovjera nadležnoga mjernika više institucije (županije ili osobe u Građevnom odsjeku Zemaljske vlade), a zadnji je potpis bio odobrenje predstojnika Građevnoga odsjeka Zemaljske vlade, nakon kojega se nacrt, plan ili karta mogla koristiti u službene svrhe. Često je na nacrtu samo potpis osobe koja je odobrila nacrt, što ne znači da ga je ta osoba i izradila. U tim je slučajevima potpis navedene osobe također upisivan pod podatak o odgovornosti, kao smjernica o tom tko ga je odobrio. Na temelju poznavanja kronologije predstojnika Građevnoga odsjeka Zemaljske vlade, može se utvrditi je li riječ o zadnjem potpisniku ili samom autoru nacрта (opširnije o pregledu građevnih ureda i osoblja u njima vidi: Vujasinović, Branko, *Povijesni pregled građevne službe u Hrvatskoj od 1770. do 1918.*, Građevni godišnjak '03/ '04, Zagreb, 2004.

⁷⁰ Npr. austrijska, engleska, francuska, galska, ugarska, talijanska, njemačka, venecijanska, turska milja i ostale.

⁷¹ Slukan-Altić, Mirela, *Povijesna kartografija: kartografski izvori u povijesnim znanostima*. Meridijani. Samobor, 2003., str. 64.

13. *tehnički opis nacрта, plana, karte* – navodi se broj listova jedinice opisa, o kojoj je vrsti gradiva riječ (nacrt, plan, karta ...), tehnika izrade (bakrorez, rukopis, kopija), je li koloriran ili ne te njegove dimenzije.

14. *napomena* – iznimno je važna jer predstavlja temeljnu vezu nacрта i fonda unutar kojega se nacrt nalazi. U ovoj su rubrici navedeni podatci o spisima, u prilogu kojih se nalazi obrađeni nacrt, plan ili karta. Spisi donose podatke o razlozima nastanka određenoga nacрта, projektnu dokumentaciju, račune i razna izvješća vezana uz pojedini projekt. Budući da nacrti ostaju unutar spisa, čuvaju se po mjestu provenijencije (unutar fonda, stvaratelja gdje je nastao i gdje je pohranjen) i ne izvlače se iz fonda.⁷² Ovi podatci o spisima osobito su važni kao dodatan izvor istraživačima i uputa za daljnje istraživanje. Nadalje, u ovoj su rubrici navedeni svi ostali podatci o nacrtima koje obrađivač ocijeni važnima. To su podatci o potrebi restauriranja nacрта, plana, karte, oštećenosti, originalno mjerilo, vrijedni podatci s nacрта, plana ili karte, opis legendi, je li riječ o prikazu tlocrta, presjeka, pročelja i slično.

Služeći se navedenom uputom dobiva, se standardizirana kartica opisa za svaki nacrt. Čitav inventar rađen je informatički, pa predstavlja bazu podataka s velikom mogućnošću pretraživanja. Pri pretraživanju gradiva najveću važnost imaju mjesna i vremenska odrednica te vrsta objekta. Inventar koji je još u izradi tako će omogućiti uvid u do sada neobrađeno kartografsko gradivo fonda UOZV-a, uz napomenu kako svi opisani nacrti, planovi i karte ostaju u fondu UOZV-a. Dosada je obrađeno 800 nacрта, planova i karata, a pregledano je sveukupno 926 kutija fonda UOZV-a. U planu je pregled i obrada svih nacрта, planova i karata navedenoga fonda.

Primjeri opisanih kartografskih jedinica (nacrt, plan, karta) UOZV-a:

sv. VI-7 D 7728/1875

ZAGREB, DEMETROVA – muzej, nacrt, 1874.

Museum Gebäude in Agram: Casino i Dvorana. – 1:90]. – Agram: Königl. Kroat. Slav. Bausection, 1874. – 2 nacрта na pausu: rukopis u boji; oko 49×52 cm

Originalno mjerilo: 1 Zoll = 1,2 Klaftera.⁷³ Riječ je o 2 nacрта u 3 primjerka, tlocrti Dvorane i Casina.

Nacrti su prilog spisima koji se odnose na izvedbu elektroinstalacija na zgradi.

sv. X 1348/1898-38382/1901

ZEMUN – naselje, plan, 1895.

Erklärung zum Plan der Stadt Semlin = Nacrt grada Zemuna. – 1:7500. – Josip Plavković: [Zemun, 1895]. – 1 plan; 73×61 cm

⁷² Tako se stvaraju zbirke, tako su stvorene *Zbirka građevinskih nacрта* i *Zbirka planova*.

⁷³ Mjerne jedinice palac = zoll (2,634 cm) i hvat = klafter (1,8964839 m) rabljene su u doba sustavnih geodetskih izmjera Habsburške Monarhije tijekom druge polovice 18. st. Postupkom preračunavanja stara se mjerila pretvaraju u metarski sustav (opširnije vidi: Slukan-Alticić, Mirela, *Povijesna kartografija: kartografski izvori u povijesnim znanostima*. Meridijani. Samobor, 2003.)

Plan je prilog spisa koji se odnose na izgradnju klaonice u Zemunu i detaljno prikazuje objašnjenja s ucrtanim javnim ustanovama u Zemunu, kao i položaj Gradske klaonice. U donjem je uglu upisana karta porezne općine Zemun u mjerilu 1:131 250 s objašnjenjem i položajem zemljišta.

sv. 11–10 23423/1876-10025/1877

DRAVA, VIROVITIČKA ŽUPANIJA – hidroregulacija, karta, 1877.

[Hidroregulacija Drave u Virovitičkoj županiji od Terezinog Polja do Podravske Moslavine] / Franjo Jiroušek. – [mjerilo neodređeno]. – Virovitica, 1877. – 1 karta na pausu: rukopis u boji; 34×21 cm

Na karti je posebno istaknuta izgradnja nasipa na području mjesta Sopje. Date su napomene o radnjama na postojećim nasipima od Terezinoga Polja do Podravske Moslavine. Karta je nalijepljena na papir, a prilog je spisima koji se odnose na izvješće o uviđaju stanja nasipa i potrebi regulacije toka Drave u Virovitičkoj županiji.

sv. 10-14 9515/1888-22101/1890

RIJEKA, SUŠAK – plan razgraničenja, 1890.

[Plan razgraničenja nadležnosti između Rijeke i Sušaka]/ Kr. vlad. građevni odsjek. – 1:1000. – Sušak, 1890. – 1 plan na svili: rukopis; 45×31 cm

Plan je prilog spisa koji se odnosi na razgraničenje djelokruga između Rijeke i Sušaka, a glede ubiranja mostarine i cestarine preko Rječine.

Poplavljeni nasipi u Hrvatskoj Posavini u godini 1876. - nacrt, UOZV, sv. XI-12 282/1875 (17637/1877)

Struktura obrađenih nacрта, planova, karata

Obrađeni nacrti odnose se uglavnom na javne objekte, a djelomično na privatne objekte (stambeni objekti i seoski gospodarski objekti). Dio nacрта prikazuje tlocrte grbova, putokaza i različitih simbola. Planovi i karte prikazuju prometnu infrastrukturu (cestogradnja, mostogradnja, željeznice), regulaciju kopnenih voda, kao i prostorna uređenja grada (konzervatorske studije, prostorne planove, regulacijske osnove naselja). Dio karata odnosi se na različite kilometričke, upravne, katastarske karte te karte razgraničenja. S obzirom na raznovrsnost objekata koji su prikazani i radi lakšega pretraživanja, nacrti, planovi, karte podijeljeni su do sada u 29 skupina:⁷⁴

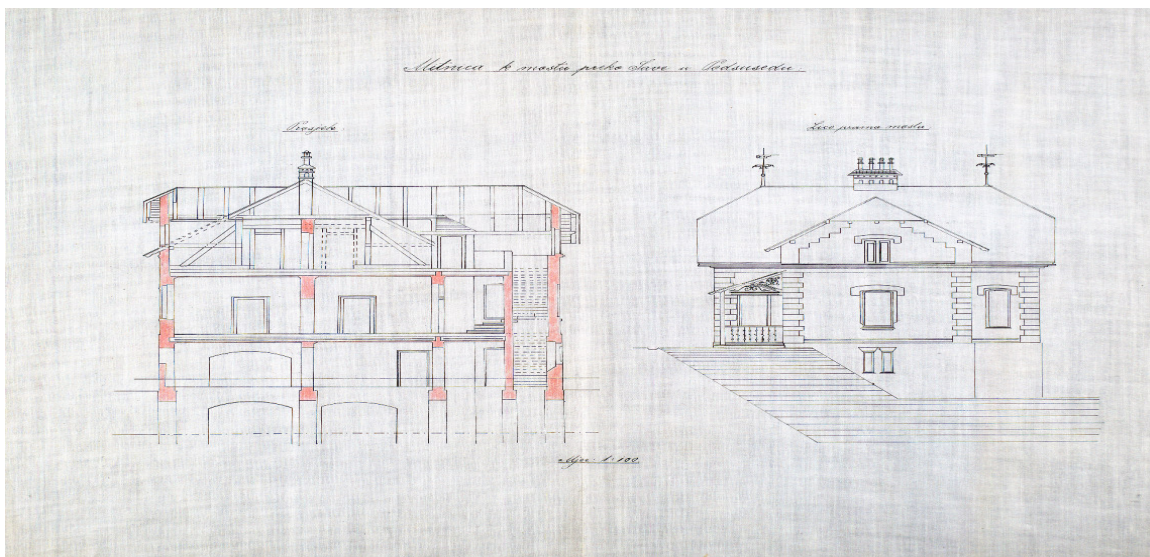
1. Regulacijske osnove, konzervatorske studije, prostorni planovi i položajni nacrti gradova, ulica i trgova
2. Obrazovne ustanove (pučke škole, gimnazije, učiteljske škole i fakulteti, umjetničke akademije, učiteljski stanovi)
3. Odgojne i socijalne ustanove (popravni i dječji domovi, odgojni zavodi, konvikti, internati, sirotišta)
4. Zdravstveni objekti (klinike, bolnice, domovi zdravlja, lječilišta, bolnički stanovi)
5. Medicinski zavodi i instituti
6. Uprava (općinska, kotarska, županijska i državna uprava, ministarstva)
7. Kulturne institucije (arhivi, kazališta, knjižnice, muzeji, kina, društva)
8. PTT
9. Vojni objekti (vojarne, oružarnice, stražarnice, vojne komande i vojna ministarstva)
10. Kaznionice
11. Industrijski objekti
12. Rudnici, kamenolomi
13. Državna gospodarstva
14. Seoski gospodarski objekti (svinjci, staje, kokošinjci, mlinovi)
15. Manji gospodarski objekti
16. Trgovački objekti
17. Ostali gospodarski objekti
18. Cestogradnja (ceste, cestarske kuće, signalni znakovi, prometne karte cestovnih mreža)
19. Željeznica (industrijske željeznice, uspinjače i željeznička infrastruktura)

⁷⁴ Skupine su formirane prema skupinama nacрта zastupljenim u Zbirci nacрта Hrvatskoga državnog arhiva s kojom se nacrti UOZV-a uveliko dopunjuju.

20. Mostogradnja (mostovi, vijadukti, podvožnjaci, skele)
21. Regulacija kopnenih voda, hidrografski objekti, melioracije, plovila
22. Kanalizacija,⁷⁵ vodovod, vodocrpilišta, bunari, nakapnice, napajališta
23. Stambeni objekti (stanovi, vile, seoske kuće)
24. Turističko-ugostiteljski objekti (hoteli, pansioni, kupališta, planinarske kuće)
25. Šume, šumska gospodarstva
26. Zemljišni posjedi
27. Karte razne (karte razgraničenja, kilometričke karte, katastarske, upravne)
28. Znakovi, grbovi, zastave, simboli
29. Ispitne radnje.

Unutar svake skupine nacrti, planovi i karte razvrstani su abecednim slijedom njihovih mjesnih odrednica. Na taj je način snalaženje u inventaru vrlo jednostavno i brzo, čak i bez informatičkoga pretraživanja.

Ovakvo strukturiranje zbirke omogućuje njezinu laku dogradnju, odnosno umetanje novih skupina nacrti. S obzirom da je obrada kartografskoga gradiva u fondu UOZV-a još uvijek u tijeku, sasvim je izvjesno da će se tijekom daljnje obrade javiti potreba i za nekim novim skupinama, ovisno o objektima koji će ti novi nacrti prikazivati.

Mitnica na mostu preko Save kod Podsuseda - nacrt, UOZV, sv. X 317/1899 (42516/1899), fragment 3

⁷⁵ U to se vrijeme pod pojmom kanalizacija smatrala otvorena površinska kanalska mreža odvodnih kanala, dok se danas pod pojmom kanalizacija drži podzemna zatvorena kanalska mreža pretežno u naseljima i gradovima za odvod fekalnih voda.

Sadržajna fizionomija i valorizacija gradiva za istraživanje

Istražujući kartografsko gradivo UOZV-a (nacrti, planovi, karte) dobiva se uvid u razvoj građevinske službe u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji 1868–1918. *Regulacijske osnove* za pojedina mjesta posebno su vrijedan izvor za praćenje promjena u infrastrukturi gradova kao i položajni nacrti gradova koji mogu poslužiti u istraživanju prostornih promjena gradova u različitim povijesnim razdobljima, osobito ako predstavljaju jedan od dostupnih izvora zajedno s drugim usporednim izvorima.⁷⁶ Velik broj nacrti odnosi se na javne objekte (*obrazovne ustanove, odgojne i socijalne ustanove, bolnice, medicinske zavode, upravu, kulturne ustanove, poštu, vojarne, kaznionice, industrijske objekte, rudnike, državna gospodarstva, trgovačke objekte, manje gospodarske objekte i kupališta*). Dio nacrti odnosi se na privatne objekte, a riječ je uglavnom o *seoskim gospodarskim objektima i stambenim objektima*. Navedeni nacrti uz priložene spise, kojima se može pratiti kako su tekli radovi, prikazuju novogradnju, pregradnju, popravke, uvođenje električnih instalacija,⁷⁷ vodovoda,⁷⁸ adaptaciju zahoda,⁷⁹ iskapanje kanala oko objekata,⁸⁰ izvlastbu zemljišta oko objekata.⁸¹ Nadalje se može pratiti kako su izgrađivane ceste (državne, zemaljske, kotarske, općinske), putovi, željeznice, tramvajska mreža te kako se širila komunikacijska mreža uopće. Vezano za *cestogradnju* nije riječ samo o izgradnji cesta, već i o njihovu održavanju, preuzimanju

⁷⁶ Planovi mjesta, katastarski planovi mjesta.

⁷⁷ Npr. ZAGREB, DEMETROVA – muzej, nacrt, 1874.

Museum Gebäude in Agram: Casino i Dvorana. – [1:90]. – Agram: Königl. Kroat. Slav. Bausection, 1874.– 2 nacrti na pausu: rukopis u boji; oko 49×52 cm

Originalno mjerilo: 1 Zoll = 1,2 Klaftera. Riječ je o dvama nacrtima u 3 primjerka, tlocrti Dvorane i Casina.

Nacrti su prilog spisima koji se odnose na izvedbu elektroinstalacija na zgradi. –

(sign. HDA, UOZV, sv. VI-7 D 7728/1875)

⁷⁸ Npr. ZAGREB, MARKOV TRG – regnikolarna kuća (Sabor), nacrt, 1878.

Plan der Projectirten Wasserleitung im k. Banal und Regnicolar-Gebäude / Agramer Gasgesellschaft der Betriebsdirector. – [1:87]. – Agram, 1878. – 1 nacrt na pausu: rukopis u boji ; 92×67 cm

Originalno mjerilo: 1 Zoll = 1,2 Klaftera. Nacrt je prilog spisa koji se odnose na uvođenje vodovoda u regnikolarnu kuću (Sabor). Restauracija nužno potrebna. – (sign. HDA, UOZV, sv. 5-7 4932-14826/1878)

⁷⁹ Npr. KARLOVAC – vojarna, zahod, nacrt, 1897.

Plan B über die Anlage eines Licht und Luftschaftes bei den Aborten in der Infanterie-Kaserne zu Karlstadt / Franjo Štejnar. – 1:100, 1:2880. – Zagreb, 1897. – 2 nacrti: rukopis u boji; 74×47 cm

Nacrti su prilog spisa koji se odnose na adaptaciju zahoda vojarne u Karlovcu i prikazuju tlocrt i presjek i riječ je o dvama identičnim nacrtima. Na dnu je prikazan položajni nacrt vojarne u odnosu na druge ulice u Karlovcu – (sign. HDA, UOZV, sv. X 449/1898-24503/1899)

⁸⁰ Npr. PETRINJA, PETRINJČICA – škola, hidroregulacija, nacrt, 1900.

Osnova za izgradnju svoditoga jarka (kanal), koji bi se imao sazidati pred glavnom zgradom kr. zemalj. vinogradarsko voćarske škole u Petrinji / D. (Pe)kraljević? .– 1:50. – Petrinja, 1900. – 1 nacrt: rukopis; 52×33,5 cm

Nacrt je prilog spisa koji se odnose na nužnu gradnju kanala uz zgradu vinogradarsko-voćarske škole u Petrinji, kao i na potrebu utvrđivanja obale Petrinjčice. Nacrt prikazuje horizontalni presjek, te uzdužni vertikalni i poprečni presjek gradnje kanala te smjer otkuda voda ide iz smjera perivoja. –

(sign. HDA, UOZV, sv. VIII 513/1898-31674/1901)

⁸¹ Npr. POŽEGA – ratarnica, zemljište, 1900.

[Plan ustupljenih kat. čestica za osnivanje vinograda »Vranduk« u kr. ratarnici u Požegi]. / Franjo Stepinski- [mjerilo neodređeno]. – [Požega, 1900]. – 5 planova: rukopis; 21×34 cm, 29×36 cm

Planovi su prilog spisa koji se odnose na izvlastbeni operat zemljištem u Požegi za ratarnicu u Požegi, radi se o snimci iz izvorne katastralne mape. – (sign. HDA, UOZV, sv. VIII 1816/1899-86744/1902)

dijelova ceste iz jedne u drugu upravu, izgradnji cestarskih kuća uz ceste za odmor putnika,⁸² postavljanju kilometričkih stupova,⁸³ rampi na cesti,⁸⁴ čišćenju zapuha snijega na određenim dionicama,⁸⁵ telefonskom povezivanju dionica.⁸⁶ *Željeznička infrastruktura* odnosi se osim na izgradnju željezničkih trasa i na izgradnju obrtnih, industrijskih željezničkih pruga,⁸⁷ održavanje željezničkih postaja,⁸⁸ uspinjača.⁸⁹ *Mostogradnja* predstavlja izgradnju mostova, popravak mostova, izgradnju skela,⁹⁰ mostnih mitnica.⁹¹

⁸² Npr. ŠID – MOROVIĆ – cestarska kuća, nacrt, 1899.

Cestarska kuća na cesti Šid-Morović / Augustin. – 1:100. – [Mitrovica, 1899]. – 1 nacrt na svili: rukopis; 29×36 cm

Nacrt je prilog spisa koji se odnose na nekretnine koje su erarsko vlasništvo i prikazuje tlocrt i položajni nacrt zemljišta cestarske kuće na cesti Šid-Morović. – (sign. HDA, UOZV, sv. V 15 (1)-37263/1898)

⁸³ Npr. HRVATSKA, SLAVONIJA – kilometrički stupovi, nacrt, 1878.

[Tipski nacrti kilometričkih stupova za ceste na području Hrvatske i Slavonije] / Građ. Odsjek kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade. – 1:10. – Zagreb, 1878. – 1 nacrt; 63×48 cm

Nacrt je uvezan u spise koji se odnose na naputak o postavljanju kilometričkih stupova na zemaljskim i kotarskim cestama na području Hrvatske i Slavonije. – (sign. HDA, UOZV, sv. 10-12 3902-5617/1878)

⁸⁴ Npr. RIJEKA-BAKAR – cesta, rampa, nacrt, 1898.

[Presjek rampe na cesti Rijeka Bakar s premoštenjem pruge Karlovac-Rijeka]. – 1:100, 1:500. – [Sušak, 1898]. – 1 nacrt: rukopis; 72×49,5 cm

Nacrt je prilog spisa koji se odnose na izgrađenje rampe na cesti Rijeka-Bakar i prikazuje presjek. – (sign. HDA, UOZV, sv. X 312/1898-16193/1899)

⁸⁵ Npr. SENJ-VRATNIK-KAPELA – cesta, karta, 1887.

[Karta jozefinske ceste od Senja do Kapele]. – [mjerilo neodređeno]. – [Budimpešta, 1887]. – 1 plan na svili: rukopis djelomično u boji; 34×21 cm

Karta prikazuje dio jozefinske ceste od Senja do Kapele i prilog je spisa koji se odnose na čišćenje zapuha snijega navedene dionice. – (sign. HDA, UOZV, sv. 10-12 1682/1886-10305/1887)

⁸⁶ Npr. VRATNIK-ŽUTA LOKVA – cesta, telefonska veza, položajni nacrt, 1899.

Položajni nacrt telefonske pruge »Vratnik-Žutalokva«/ Kr. županijska oblast u Gospiću.- 1:25 000.- Gospić, 1899. – 1 položajni nacrt: rukopis; 41,5×34 cm

Položajni nacrt prilog je spisa koji se odnose na potrebno telefonsko povezivanje navedenoga područja (zbog brže dojave je li područje prohodno ili nije) koje će ići duž ceste Vratnik-Žuta Lokva, a uz cestu je točno ucrtana trasa telefonske pruge i brzozavna postaja u Žutoj Lokvi te nadcestarska postaja u Vratniku. – (sign. HDA, UOZV, sv. IX 403/1898-3455/1899)

⁸⁷ Npr. BEOČIN, FUTOG – industrijska pruga, tvornica, plan, 1895.

Projectirte Überfuhr zwischen Beocsin und Futak der Redlich, Ohrenstein und Spitzer. – 1:7500. – Ilok, 1895.- 1 plan: rukopis u boji (djelomično koloriran); 32×21 cm

Plan vezan uz spis koji se odnosi na spor tvornice u Beočinu i mještana oko slobodnoga prijevoza preko nasipa i prugom, te smetnji posjeda. Uz plan je priložena topografska karta, 1:75000, list Ilok, Ruma na kojoj je prikazan položaj spomenutih naselja. – (sign. HDA, UOZV, sv. 10-6 55924/1897)

⁸⁸ Npr. KARLOVAC – željeznička postaja, plan, 1893.

Károlyváros uj állomás helyszinrajza; Károlyváros állomás bővítése = Karlovac postaja na desnoj obali Kupe; Karlovac postaja na lijevoj obali Kupe. – 1:1000. – Budimpešta, 1893. – 2 plana: rukopis djelomično u boji; 168×34 cm, 126×34 cm

Planovi su prilog spisa koji se odnose na premještanje kolodvora iz područja općine Banija u Karlovac. – (sign. HDA, UOZV, sv. X 399-12943/1898)

⁸⁹ Npr. ZAGREB – uspinjača, dimnjak, 1894.

Nacrt za nadozidanje dimnjaka uzpinjače kraj gradskoga pazitornja / Šafranek. – [mjerilo neodređeno]. – Zagreb, 1894. – 1 nacrt: rukopis; 39×64 cm

Nacrt je prilog spisa koji se odnose na izgradnju dimnjaka parne uspinjače te prikazuje tlocrt, poprečni presjek i pročelje kule Lotršćak. – (sign. HDA, UOZV, sv.10-4 10593-40345/1894)

⁹⁰ Npr. DRAVA, VALPOVO – skela, plan, 1895.

Hidrotehnički radovi odnose se ponajprije na regulacije potoka i rijeka, utvrđivanje obala, kopanje kanala, melioracije,⁹² kilometričke stupove uzduž rijeka.⁹³ Vezano uz navedeno, posebno se mogu pratiti radovi na pojedinim rijekama i njihova regulacija tijekom određenoga razdoblja i njihova usporedba. *Kanalizacija, vodovod, vodocrpilišta, bunari, nakapnice, napajališta*, skupina su nacrt, položajnih nacrt i planova koji prikazuju izgradnju navedenoga u različitim mjestima. *Šume i šumska gospodarstva* predstavljaju planove šuma, šumskih revira⁹⁴ i zanimljiv su izvor za proučavanje stanja šuma u pojedinom razdoblju. *Zemljišni posjedi* jesu različiti planovi zemljišnih posjeda (zemljišta, vinogradi, vrtovi) koji su izrađivani radi izmjera ili otkupa pojedinih zemljišta. *Karte* su skupina različitih karata, kilometričkih,⁹⁵ katastarskih,⁹⁶ upravnih⁹⁷ i karata

[Plan prelaska skelom preko Drave kod Valpova] / Josip Jurinić. – 1:25 000. – Osijek, 1895. – 1 nacrt: rukopis; 34×21 cm

Plan je prilog spisa koji se odnose na pregled prelaska preko Drave mostovima, skelama, čamcima. – (sign. HDA, UOZV, sv. 10-6 57564/1894-7272/1895)

⁹¹ Npr. PODSUSED, SAVA – mostna mitnica, nacrt, 1898.

Mitnica kod mosta preko Save u Podsusedu. – 1:100, 1:400. – [Zagreb, 1898]. – 3 nacrt na svili: rukopis u boji; 21×33,5 cm, 41,5×33,5 cm, 62,5×34

Nacrti su prilog spisa koji se odnose na postojeću mitnicu kod mosta preko Save i pitanje njezina zakupa i mostarine, a prikazuju tlocrt, presjek, pročelje te položaj mitnice u odnosu na most i cestu Zagreb – Podsused. U prilogu je i nacrt sušare koja se nalazi do same mitnice i prikazani su tlocrt i presjek. –

(sign. HDA, UOZV, sv. X 317-42515/1899)

⁹² Npr. KUPA, POKUPSKO – hidroregulacija, melioracija, plan, 1902.

Krajobraz odvodnje livada kod Pokupskog / Ivan Schlacher. – 1:25 000. – Karlovac, 1902. – 1 plan na svili: rukopis; 21×34 cm

Plan je prilog spisa koji se odnose na vodograđevne radove u karlovačkom građevnom kotaru. –

(sign. HDA, UOZV, sv. X 157/1901-12810/1902)

⁹³ Npr. KUPA, KARLOVAC–DRENČINA – kilometrički stupovi, karta, 1902.

Kulpa folyó mentén elhelyezett alappontok Helyszínrajza = Položajni nacrt fixtočaka kraj rieke Kupe namjestenih/ Kr.ug.riečkomjernički ured. – 1:75 000. – Sisak, 1902. – 1 karta; 104×34 cm

Karta je prilog spisa koji se odnose na iskaze o stalnim točkama, stupovima na Kupi. Kao prilog je i skica, nacrt kamena. – (sign. HDA, UOZV, sv. X 280/1901-80682/1902)

⁹⁴ Npr. DARUVAR, SIRAČ, ULJANIK, IVANOVO POLJE, KORENIČANI – katastar, šumski reviri, karta, 1885.

Revier Koreničani der von Tüköryschen Domainen: Daruvar, Sirač und Uljanik, Revier Daruvar und TheilC vom Revier Ivanovo Polje der von Tüköryschen Domainen: Daruvar, Sirač und Uljanik, Revier Sirač der von Tüköryschen Domainen: Daruvar, Sirač und Uljanik / Mijo Vrbanić. – [1:14 400]. – Daruvar, 1885.- 3 karte šumskih revira na svili: rukopis u boji; oko 154×104 cm

Originalno mjerilo: 1 Zoll = 200 Klaftera. Karte su prilog spisa koji se odnose na zapisnik o izvidanju šumskih vlastelinstava, riječ je o kartama šumskih revira. – (sign. HDA, UOZV, sv. 8-13 43592/1885)

⁹⁵ Npr. JASTREBARSKA PODŽUPANIJA – kilometrička karta, 1878.

Zemljokaz podžupanije Jastrebarske / Građ. odsjek Zemaljske vlade. – [1:90 000]. – [Zagreb], 1878. – 1 karta; 77×48 cm

Karta je prilog spisa koji se odnose na izvješće Jaskanske podžupanije o preračunatoj kilometričkoj križaljki i međumjesnoj udaljenosti. Karta opširno prikazuje upravnu raspodjelu, državne, općinske ceste, granice. – (sign. HDA, UOZV, sv. 10-2 3158-10489/1878)

⁹⁶ Npr. BOSNA I HERCEGOVINA – katastar, pregledna karta, 1883.

Übersichts – Blatt für die Catastral Aufnahme von Bosnien und der Hercegovina. – 1:1 200000. – Königl. kroatisch-slavonischen Landes – Regierung in Agram: Agram, 1883. – 47,5×38,5 cm. – 1 karta: djelomično u boji

Karta daje pregled katastra BiH, s ucrtanim željeznicama, državnim granicama i podacima o poštanskim postajama. Prilog je spisa koji se odnose na priopćenje o nastavku poslova triangulacije za katastar u BiH. –

razgraničenja.⁹⁸ Navedene karte najčešće su pregledni prilozi različitih spisa. *Znakovi, grbovi, zastave i simboli* skupina su tipskih crteža, nacrti koji su izrađivani za područje kraljevine Hrvatske i Slavonije. Tako osim zastava i grbova postoje crteži različitih putokaza⁹⁹ i mjesnih ploča.¹⁰⁰ *Ispitne radnje* skupina je različitih nacrti i planova koji predstavljaju ispitne radnje za mjernike koje u prilogu spisa sadržavaju odgovore na postavljena pitanja, koja su uglavnom bila praktične naravi, tako da je riječ o skupini različitih tipskih nacrti.¹⁰¹ Preko ovih ispitnih radnji dobivaju se zanimljive obavijesti o načinu polaganja ispita, pitanjima i vremenu polaganja ispita koje je uglavnom bilo podijeljeno u nekoliko dana.

Posebna je vrijednost ovih nacrti, planova i karata to što su u prilogu spisa koji se odnose upravo na ono što nacrti prikazuju. Naime, tako se može pratiti preko koncepta, zamolbi, natječaja, tehničkih operata, izvješća, elaborata za građevinske radove, zapisnika, proračuna, računa kako je tekla izgradnja određenih objekata, kao i usporedba s današnjim stanjem te je li riječ o ostvarenim građevinskim projektima ili ne. Ovo je gradivo vrijedan izvor za pregled o radu pojedinih mjernika i praćenje njihova rada u određenom razdoblju i na različitim mjestima, kao i za istraživanje građevinske službe uopće.

Zaključak

(sign. HDA, UOZV, sv. 6-6 12231/1882)

⁹⁷ Npr. HRVATSKA, SLAVONIJA – upravna karta, oko 1880.

[Upravna karta Hrvatske i Slavonije]. – [mjerilo neodređeno]. – [Budimpešta, 1887]. – 2 karte: u boji; oko 118×62

Karte su prilog spisa koji se odnose na izgradnju nasipa i ostalih radova na rijekama Hrvatske i Slavonije. Karte su oštećene, nedostaju dijelovi. Restauracija potrebna. – (sign. HDA, UOZV, sv. 10-15 1034/1885-31298/1887)

⁹⁸ Npr. HRVATSKA, ČABAR, PREZID, KRANJSKA – karta razgraničenja, 1878.

[Karta razgraničenja između Hrvatske i Kranjske na području Čabra i Prezida]. – [mjerilo neodređeno]. – [Delnice, 1878.]. – 2 karte na pausu: rukopis; 52×36 cm

Karte su prilog spisa koji se odnose na dopis Zemaljske vlade u Ljubljani glede zemljišta kod općine Prezid i Čabar. – (sign. HDA, UOZV, sv. 1-8 5300/1880)

⁹⁹ Npr. HRVATSKA, SLAVONIJA – putokaz, crtež, 1876.

Kažiput, mjesna tabla / Augustin, Jakomini. – [mjerilo neodređeno]. – [Zagreb], 1876. – 1 crtež: rukopis u boji; 42×34 cm

Crtež je prilog spisa koji se odnose na upute o izgledu grba, zastave, putokaza. –

(sign. HDA, UOZV, sv.6-11C 14045-18307/1876)

¹⁰⁰ Npr. HRVATSKA, SLAVONIJA – mjesna ploča, crtež, 1890.

Mjestna tabla / Kr. vlad. građevni odsjek. — 1:5, 1:10. – [Zagreb, 1890]. – 1 crtež: rukopis u boji; 42×34 cm

Crtež je prilog spisa koji se odnose na molbu Gospičke županije glede izvješća o tablicama i putokazima i prikazuje tlocrt i presjek. – (sign. HDA, UOZV, sv.10-2 3323/1895-39630/1896)

¹⁰¹ Npr. HRVATSKA, SLAVONIJA – župni stan, nacrt, 1904.

[Nacrt župnog stana] / Herman Gertner. – [mjerilo neodređeno]. – Varaždin, 1904. – 1 nacrt: rukopis u boji; 83,5×33,5 cm

Nacrt je prilog spisa koji se odnose na ispitnu radnju za građevnoga mjernika i prikazuje tlocrt, presjek i pogled. – (sign. sv.10-10 24929/1904)

Opisano kartografsko gradivo predstavlja vrijedan povijesni izvor prilikom raznovrsnih istraživanja. Kombinirajući obrađene nacрте, planove i karte sa spisima dobiva se cjelovita slika o onom što se istražuje. Ovo je gradivo vrijedan izvor za proučavanje svih vrsta građevinskih radova, vodogradnji i regulacija voda u Hrvatskoj, za razne konzervatorske studije, kao i općenito neizbježan povijesni izvor za proučavanje građevinske djelatnosti u Hrvatskoj i Slavoniji 1869–1918. Ova vrst gradiva, obrađena prema spomenutom Međunarodnom standardu za opis kartografske građe, bit će dostupna istraživačima preko inventara, te će se tako omogućiti uvid u tu vrstu gradiva UOZV-a.

Literatura:

Beuc, Ivan, *Povijest institucija u Hrvatskoj od 1527. do 1945.*, Zagreb, 1985.

Slukan, Mirela, *Mogućnost primjene ISBD(CM) standarda u opisu i sređivanju zbirki karata i nacрта u arhivskim ustanovama*, Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji, Rovinj 19.–21. 11. 1997. (Zbornik radova), Hrvatsko bibliotekarsko društvo, Zagreb, 1998.

Slukan Altić, Mirela, *Zbirka građevinskih nacрта (905): analitički inventar*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2000.

Slukan, Altić, Mirela, *Zbirka planova (904): analitički inventar*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2002.

Smrekar, Milan, *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, knjiga I., Zagreb, 1899.

Tišljar, Vesna, *Savska banovina, Tehničko odjeljenje (1929-1939)*. Arhivski fond br. 148. Popis građe po kutijama, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1990. Inventar u rukopisu.

Tišljar, Vesna i drugi, *Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada u Zagrebu: Odjel za unutrašnje poslove (1869-1921)*. Inventarni popis spisa. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1997. Inventar u rukopisu.

Vidmar, Josip I., *Registratura Odjela za unutarne poslove Zemaljske vlade u Zagrebu 1869-1918*, Arhivski vjesnik, god.1, sv.1, Zagreb, 1958.

Vujasinović, Branko, *Povijesni pregled građevne službe u Hrvatskoj od 1770. do 1918*, Građevni godišnjak '03/ '04, Zagreb, 2004.

Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, Zagreb, 1869–1914.

Zusammenfassung

**ENTWÜRFE, PLÄNE UND KARTEN IM ARCHIVBESTAND DER
INNENABTEILUNG DER LANDESREGIERUNG (1869 – 1918) - PHYSIOGNOMIE
UND BEWERTUNG FÜR DIE FORSCHUNG**

Aufgrund des Kroatisch-ungarischen Ausgleichs aus dem Jahr 1868, wurde die Königliche kroatisch-slawonisch-dalmatinische Landesregierung gegründet und in 3 Abteilungen aufgeteilt: in die Abteilung des Inneren, des Kultus und Unterrichts und der Justiz. Die Innenabteilung der Landesregierung war unter anderem auch für das gesamte Bauwesen zuständig. Für die Durchführung von technischen Arbeiten im Bereich des Wasser-, Strassen- und Hochbaus wurde die Bausektion gegründet. Ihre Zuständigkeit veränderte und erweiterte sich gemäss den territorial-politischen Veränderungen. Neben der Bausektion eine wichtige Rolle für das Bauwesen hatten auch die Kulturtechnische Stelle sowie der Landeskulturrat bei der Volkswirtschaftlichen Sektion der Landesregierung (später Sektion für die Volkswirtschaft). Die letzte Reorganisation fand im Jahr 1914 statt, als 3 Sektionen gegründet wurden: Sektion für Strassen- und Maschinenbau und Elektrotechnik, Sektion für Hochbau und Sektion für Wasserbauten und Bodenkultur. Diese Aufteilung blieb bis 1918. Dieser Artikel beschäftigt sich mit der Geschichte und Tätigkeit der Bausektion und gewährt Einsicht in die nach der Internationalen standardisierten bibliographischen Beschreibung für Kartenmaterialien ISBD(CM) erschlossenen Entwürfen, Plänen und Karten der Innenabteilung der Landesregierung.

***Schlüsselwörter:** Innenabteilung der Landesregierung, Bausektion, Kroatien und Dalmatien, Entwürfe, Pläne, Karten, Internationale standardisierte bibliographische Beschreibung für Kartenmaterialien*